

De eerste vijftig jaar van Christelijke Basisschool, voorheen Christelijk Instituut Groen van Prinsterer, 1908-1958

JURJEN ZEILSTRA

In 2008 bestaat de Christelijke Basisschool Groen van Prinsterer te Hilversum een eeuw. Dat is reden voor feest. Maar waarom werd de school in 1908 opgericht en door wie? Hoe is het de school sinds de oprichting vergaan? Kun je zeggen dat de oorspronkelijke bedoeling uit de verf is gekomen? De geschiedenis van de school biedt een prachtige spiegel met een eigen perspectief bij het grote verhaal van het onderwijs met een christelijke signatuur in de twintigste eeuw.¹

Oprichting

Na 1900 breidde Hilversum zich steeds verder uit. Aan de Vaartweg stond sinds 1903 een Gereformeerde School. Maar daar was geen vooropleiding voor het middelbaar onderwijs aan verbonden, in die tijd voor kinderen met grotere capaciteiten essentieel als brug naar vervolgonderwijs. Bovendien was er een verschil tussen de gereformeerde en de hervormde visie op bijzonder onderwijs. Bij de hervormden was meer diversiteit, waardoor de scholen zelf ook pluriformer waren.² Een aantal heren – protestanten met kinderen en met geld – stelde vast dat er in dit gedeelte van Hilversum in ieder geval behoefte was aan een nieuwe school...

...welke in haar onderwijs verder gaande en meer biedend dan de gewone volksschool, maar op positief Christelijken grondslag, die kinderen zou kunnen trekken, wier ouders hen op deze grondslag wilden opgeleid zien voor Gymnasium, H.B.S. of ook M.U.L.O. en waar aan elk kind afzonderlijk meer de aandacht van den onderwijzer zou worden gewijd, dus met niet te groote klassen, maar waar leden van meer dan één kerk, ofschoon elk reeds in 't bezit van eigen scholen, zich zouden thuis gevoelen, een Christendom dus boven kerkelijke verdeling.³

Dus richtten zij 27 november 1907 de ‘Vereeniging voor Lager en M.U.L.Onderwijs op Christelijken grondslag te Hilversum “Het Christelijk Instituut Groen van Prinsterer”’ op.⁴ De keuze van deze naam laat zien hoezeer men zich geïnspireerd voelde door het gedachtengoed van Guillaume Groen van Prinsterer (1801-1876), jurist, historicus en politicus. Hij zag de school als een kostbare bouwsteen in de zuil, een instituut in dienst van de christelijke volksopvoeding.⁵ Hij was een man met een scherpzinnige geest, de deftige patriciër Groen van Prinsterer, huisarchivaris van Koning Willem I. Hij ontwikkelde een protestantse ideologie die hij antirevolutionair noemde, fel gekant tegen de ideeën van de Franse Revolutie, waarin mensen met God geen rekening wilden houden en de

Guillaume Groen van Prinsterer (1801-1876), antirevolutionair staatsman.

(uit: J.C. Rullman, *De Unie Gedenkboek. Een school met den Bijbel*)

derwijspacificatie van de regering Cort van der Linden. In de Grondwet werd toen de financiële gelijkstelling van bijzonder en openbaar onderwijs geregeld. Ook werd de vrijheid tot het geven van onderwijs in het algemeen die al in 1848 was vastgesteld, bevestigd. Decennia lang is voortgebouwd op deze uitgangspunten. Het bijzonder onderwijs nam een grote vlucht. Maar toen de zuilen in de jaren zestig van de 20e eeuw begonnen af te brokkelen, trad erosie op van de specifieke identiteit van scholen gebaseerd op de bijzonder onderwijsstructuur. Sommige scholen hebben gekozen voor een strak vasthouden aan een profiel met een religieuze component, andere lieten de identiteit wat betreft de godsdienstige kant verwateren. Ook aan de Hilversumse Groen van Prinstererschool zijn deze ontwikkelingen niet ongemerkt voorbijgegaan, maar dat zijn ontwikkelingen van na 1958.

Bestuur en vereniging

Reeds op 1 mei 1908 kon de school officieel worden geopend. Er stonden op dat moment 72 kinderen ingeschreven en dat was bijna het maximum van 75 dat men wilde toelaten. Er was bij de oprichting wel enige overheidssubsidie, maar volstrekt onvoldoende om een christelijke school op te zetten. Lidmaatschap van de vereniging was voorbehouden aan vermogenden, leden van de Hilversumse elite. Ieder lid legde bij wijze van obligatie een som geld in die hij, wan-

menselijke (gewelddadige) mogelijkheden van maakbaarheid van de geschiedenis centraal plaatsten. Een van de vraagstukken waarvoor Groen zich bijzonder heeft ingespannen is, op welke wijze het christelijk karakter van het onderwijs vorm gegeven zou moeten worden. Oorspronkelijk was hij voorstander van christelijk staatsonderwijs, als uitdrukking van wat hij zag als het protestantse karakter van Nederland. Toen dat in het midden van de 19^e eeuw geen haalbare kaart bleek, is Groen zich gaan inzetten voor het christelijk bijzonder onderwijs. Kenmerkend voor zijn benadering was dat de ouders en hun ideeën centraal kwamen te staan en niet een of ander opvoedingsideaal nuttig voor de staat. Probleem is steeds geweest wie er voor de kosten op zou draaien. Pas in 1917 slaagde de Nederlandse politiek er in dit vraagstuk naar tevredenheid van de meeste partijen op te lossen: de Onderwijspacificatie van de regering Cort van der Linden. In de Grondwet werd toen de financiële gelijkstelling van bijzonder en openbaar onderwijs geregeld. Ook werd de vrijheid tot het geven van onderwijs in het algemeen die al in 1848 was vastgesteld, bevestigd. Decennia lang is voortgebouwd op deze uitgangspunten. Het bijzonder onderwijs nam een grote vlucht. Maar toen de zuilen in de jaren zestig van de 20e eeuw begonnen af te brokkelen, trad erosie op van de specifieke identiteit van scholen gebaseerd op de bijzonder onderwijsstructuur. Sommige scholen hebben gekozen voor een strak vasthouden aan een profiel met een religieuze component, andere lieten de identiteit wat betreft de godsdienstige kant verwateren. Ook aan de Hilversumse Groen van Prinstererschool zijn deze ontwikkelingen niet ongemerkt voorbijgegaan, maar dat zijn ontwikkelingen van na 1958.

neer de school eenmaal goed zou draaien, hoopte terug te ontvangen door een 'couponsysteem'. Het eerste bestuur telde vijf leden: voorzitter J.J. van den Bergen; secretaris G.J. Boevé; penningmeester A.E. Schouten; leden A.C. Sterba en J. van Woudenberg.⁶ Deze vijf heren werden geadviseerd door Sytse Brandsma, hoofdonderwijzer aan het door hem opgerichte Christelijk Instituut Brandsma in Bussum. Brandsma, een autoriteit op het gebied van christelijk onderwijs, heeft veel betekend voor het christelijk onderwijs in het Gooi en voor de Groen van Prinstererschool in het bijzonder, totdat hij in 1921 als onderwijsinspecteur naar Middelburg vertrok.⁷

Het door het bestuur beleden ideaal van de betrokkenheid van de ouders was vanaf het begin een probleem. Op de jaarlijkse algemene ledenvergadering waren meestal alleen de bestuursleden aanwezig. In 1912 werd geopperd een 'oudervergadering' op te richten. Maar Brandsma adviseerde dit niet te doen, omdat zo'n vergadering zou kunnen 'ontaarden in een klachtenbureau, zonder iets vruchtbaars op te leveren.' Kortom, men wilde de ouders wel bij de school betrekken, maar niet te veel last van hen hebben. Behalve door subsidie en donateursgeld, moest de exploitatie vooral uit schoolgeld worden gedekt. Meer kinderen betekende meer inkomsten en het was dus in de eerste jaren erg belangrijk dat de school groeide. Begin jaren '20 werd de wens wel eens geuit alle ouders lid van de vereniging te maken, maar voorlopig kwam daarvan niets. Pas na 1945 zijn ouderavonden een belangrijke rol gaan spelen. Het was het bestuur en de hoofdonderwijzer die het beleid van de school in de praktijk bepaalden.

Een bijzondere school als de Groen was in 1908 feitelijk een particulier initiatief en haalde geld uit drie bronnen: ten eerste rijke, door het ideaal gedreven geldschieters, ten tweede een betrekkelijk geringe overheidssubsidie en ten derde ouderbijdragen, uiteenvallend in schoolgeld per kind en contributie per gezin. Vermoedelijk was de rijksbijdrage in 1908 ruim f 1300 bij een totaal aan uitgaven op jaarbasis van circa f 5200. In datzelfde jaar werd f 3500 aan schoolgeld ontvangen, zodat het nadelig saldo f 400 was. In de eerste jaren was het tekort gemiddeld meer dan f 1000 per jaar, in 1912 zelfs bijna f 2700. De bestuursleden leenden de school dat jaar f 1000. Men maakte zich zorgen, want het aantal leerlingen bleef te laag. Weliswaar steeg de subsidie in de eerste jaren, maar de kosten stegen ook. De schoolgeld waren voor veel ouders een belemmering hun kind naar de Groen te sturen. In 1911 dreigde er vanuit hervormde kring een nieuwe Christelijke MULO te worden opgericht, met eene voor den middenstand dragelijke schoolgeldheffing.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog bleven de tekorten aanhouden. Pas in januari 1916 was er, door een flinke toename van leerlingen, voor het eerst een positief saldo van bijna f 2000 en kon men obligaties gaan aflossen. Maar een groot verlies van f 3180 dreigde in 1919 door faillissement van de Bank Molema & Blase. Gelukkig bleek de schade voor de Groen beperkt. Wel moest uitbetaling van

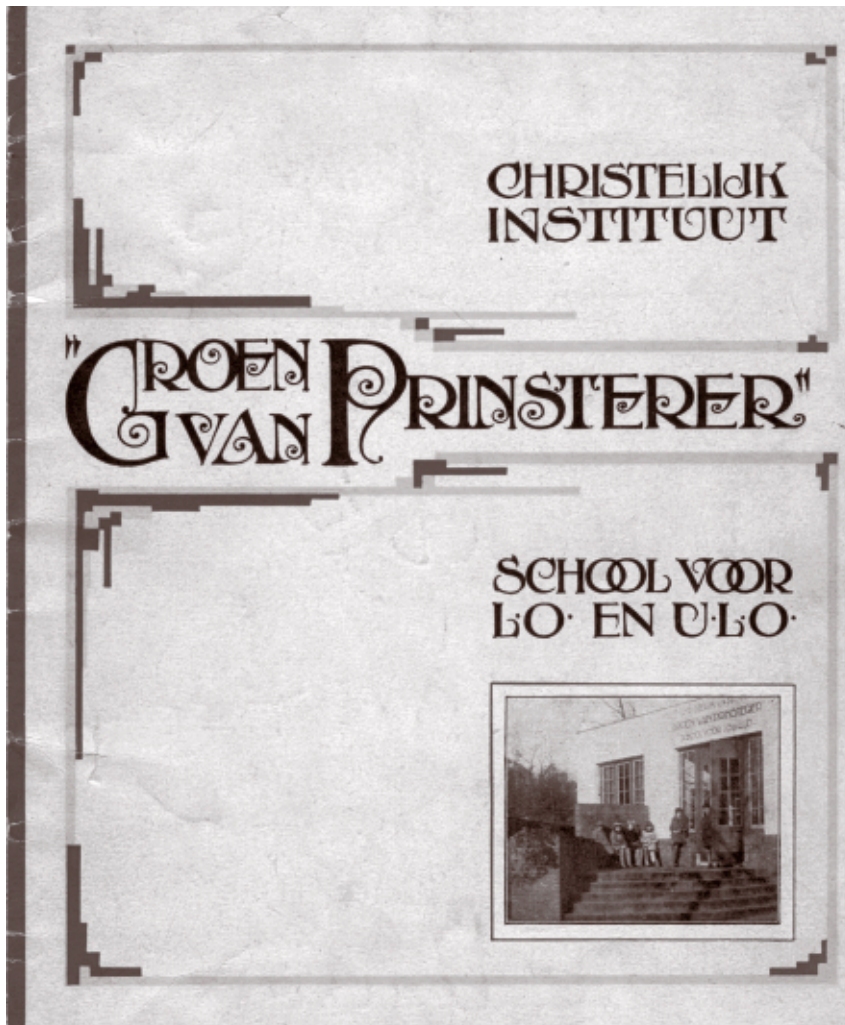
Otto Streutgers, vanaf de oprichting tot oktober 1945 het Hoofd der School. Zijn vrouw gaf Franse les en was ook verbonden aan de kostschool "voor jongejuffrouwen" Hill House. (alle afbeeldingen in dit artikel: coll. auteur, tenzij anders aangegeven)

coupons verschillende keren worden opgeschort. In de jaren '20 en '30 werden toch met enige regelmaat stukken van de obligatielening uitgeloot en terugbetaald aan de inleggers. Van de 110 in aanmerking komende gezinnen, betaalden begin jaren twintig echter slechts vijftig contribuanten hun contributie spontaan, terwijl in 1923 dertig betalers dat expliciet weigerden. Hoofdmeester Streutgers moest er persoonlijk achter aan. Als ouders echt niet konden betalen, kregen ze ontheffing. In 1925, kort nadat het nieuwe gebouw was betrokken, kreeg de school met een teruggang te maken. Ouders hadden grote moeite te betalen en een aantal kinderen werd zelfs van school gehaald. Er moest drastisch op het personeel worden bezuinigd: zes onderwijskrachten moesten les geven in negen klassen. Het bestuur ging driftig rekenen om dan maar uit eigen kas extra onderwijskrachten aan te stellen. Naast een minimum schoolgeld van f 40 per kind (maximum f 175) moest er per 1 januari 1926 ook f 25 contributie worden betaald. Verschillende ouders gaven aan dit echt niet te kunnen betalen en dit bleef zo in de jaren '30. In 1930 werd de vereniging overigens lid van de Borgstelling Organisatie, waarmee de ergste financiële risico's waren afgedekt.

Doelstellingen en identiteit

De Groen wilde een brede protestantse school zijn. De kinderen behoorden, net als personeel en bestuursleden, bij verschillende kerken. In de bekende *Drie Formulieren van Enigheid*, dat wil zeggen: de protestantse Nederlandse Geloofsbelijdenis, Heidelbergse Catechismus en Dordtse Leerregels, vond men een bepaalde protestantse duidelijkheid.⁸

Het personeel moest deze formulieren ondertekenen. Naast de verplichte vakken zou ook Bijbelse geschiedenis worden gedoceerd. 'Iedere schooldag wordt met het aanroepen van den naam des Heeren geopend en gesloten.'⁹ Het vertellen van bijbelverhalen en het zingen van psalmen, gezangen en nationale liederen werd zeer belangrijk gevonden. Dat 30% van de kinderen uit gereformeerde gezinnen kwam, was in 1914 voor de gereformeerde kerkenraad van Hilversum aanleiding het verzoek te doen, 'kennis te mogen nemen van de aard en het karakter van het Bijbelsch onderwijs op onze school.' Dit was een lastig vraagstuk en het is interessant om te zien hoe het bestuur hier mee om ging. Adviseur Brandsma vond dat de Groen er op in moest gaan. Hem leek het aantrekkelijk wanneer de gereformeerde kerkenraad de school bij ouders zou aanbevelen. Het hoofd, Streutgers, voorzag problemen en vond dat het bestuur het verzoek 'subiet' van de hand moest wijzen. Ook besturen van andere Hilversumse christelijke scholen hadden dat gedaan.¹⁰ Sommige bestuursleden waren bang voor kritiek op het bijbels onderwijs zoals dat op de Groen gegeven werd, anderen meenden juist op deze wijze critici de wind uit de zeilen te nemen. Tenslotte werd besloten aan zowel de gereformeerde als aan de hervormde kerk toe te staan het bijbels onderwijs op de Groen te toetsen.¹¹ Beide kerkgenootschappen gingen daar op in. In de praktijk viel het allemaal wel mee. Van het hervormde toezicht werd niets meer vernomen en in 1923 beëindigde de gereformeerde

De brochure die de Groen rond 1930 uitbracht om meer leerlingen te werven. (coll. E. van den Berg)

Kerk het toezicht. Toen het leerlingaantal in 1939 terugliep, vroeg de Groen overigens wel aan de hervormde ds. Hoeksema een lijst van bij de kerk ingeschreven kinderen die per september leerplichting werden. Zo principieel lag de scheiding van kerk en school dus niet. Maar in 1931 was er wel discussie toen de hervormde ds. A.C. Diederiks, die zich rekende tot de 'ethische richting', werd voorgesteld om in het bestuur te worden verkozen. Hoewel men bang was voor een kerkelijk stempel werd zijn inbreng gewaardeerd. Hij was voorzitter van 1931 tot in 1933.

De schooltijden waren van 9-12 en van 14-16 uur, woensdag- en zaterdagmiddags vrij.¹² Er waren in het begin drie vakanties: de kerst- en paasvakantie duurden tien dagen, de zomervakantie zes weken, later zeven: 15 juli-1 september, vanaf 1925: 1 juli-15 augustus (omdat het eind augustus zo vaak regende). In 1931 werd de zomervakantie weer teruggebracht van zeven naar zes weken. Het onderwijzend personeel wilde liever laat, maar na stemming onder de ouders werd de vroege zomervakantie gehandhaafd. Maar vanaf 1927 was er weer een

Een klas in juli 1918, voor de villa aan de Koninginneweg. De man achteraan tegen het luik is de heer Streutgers, de man zittend in het midden de heer Smallengange. (part. coll.)

late zomervakantie, dus naar de wensen van het personeel. Na Pinksteren hadden de kinderen de dinsdag en de woensdag vrij. In 1921 werden de geplande vakanties van de Groen door de inspecteur afgekeurd, want er moest veertig volle weken school gehouden worden. In 1931 kende de Groen vijf vakanties.¹³

Huisvesting

Er werd in 1908 een villa aan de Koninginneweg 6 gehuurd. Maar de hoge huur zat het bestuur niet lekker en voortdurend werd er in de volgende jaren over de aankoop of bouw van een eigen school nagedacht. Het gebouw aan de Koninginneweg werd al snel te klein gevonden en het verkeerde bovendien in slechte staat. Nieuwbouwplannen werden echter vanwege de hoge bouwkosten in de oorlogsjaren 1914-'18, waarin schaarste een belangrijke rol speelde, opgeschort. Op 18 mei 1920 kon het schoolgebouw aan de Koninginneweg worden aangekocht. Met deze basis werkte men verder aan de nieuwbouwplannen 'naar de eischen des tijds'. Omdat er ter financiering een beroep op de gemeente Hilversum gedaan zou worden, stelde bestuurslid L. van der Schaar voor niet alleen de architect Wormser in de arm te nemen, maar ook de Hilversumse Directeur Publieke Werken W.M. Dudok niet te passeren. Maar Dudok voelde niets voor de opdracht, zodat Wormser die kreeg.¹⁴ Om de periode tot het opleveren van de nieuwbouw te overbruggen zou een 'hulpgebouw' absoluut noodzakelijk zijn, want de school werd nu veel te klein. Er werd daarvoor een terrein aan de Java-

laan gekocht. Wormsers plannen werden echter najaar 1922 met het oog op de bezuinigingsmanie door Den Haag afgewezen. De Groen barstte echter uit het schoolgebouw aan de Koninginneweg en er was veel achterstallig onderhoud. Op 23 februari 1923 waren enkele bestuursleden door burgemeester en wethouders voor een belangrijk onderhoud uitgenodigd. Daar werd hun voorgesteld de Demminkschool¹⁵ aan de Dalweg te bezichtigen. Het gebouw was in goede staat, centraal verwarmd en met een betrekkelijk geringe verbouwing geschikt te maken voor de Groen. Wel moest het worden opgeknapt en moesten er een gymnastieklokaal en vier privaten (wc's) worden bijgebouwd. Het bestuur vond het voorstel zo kwaad niet en ging akkoord, mits het gebouw vóór het begin van de nieuwe cursus betrokken kon worden. Financieel was het ook gunstig. Nieuwbouw aan de Javalaan werd begroot op f 130.000, terwijl de aankoop van de Demminkschool, inclusief de opknapping en bijkomende kosten, op f 83.250 kwam.

Op 27 maart 1923 besloot de gemeenteraad de Demminkschool aan de Dalweg ten behoeve van de Vereniging Groen van Prinsterer aan te kopen. Samen met Dudok ging men de school bezichtigen. Het bleef allemaal een moeizaam verhaal. Hoewel Streutgers na een bezoek aan de Rijksbouwmeester in Den Haag met de schoonste beloften huiswaarts keerde, stuitten de plannen bij de inspecteur in Hilversum, zomer 1923, opnieuw op dezelfde tegenwerking als met den nieuwbouw. Toen de verbouwde school aan de Dalweg na de paasvakantie 1924 eindelijk in gebruik kon worden genomen, achtte men een officiële opening niet gepast omdat het om een al bestaande school ging. Wel was er een bezichting door de ouders en werden de kinderen feestelijk onthaald op het Sportpark. Het oude gebouw aan de Koninginneweg werd in 1924 met groot verlies verkocht aan Bouwbureau Van der Schaar.

Eerste Wereldoorlog

In de zomervakantie 1914 brak de Eerste Wereldoorlog uit. Nederland bleef neutraal, maar bevond zich vier jaar lang te midden van oorlogvoerende landen. Het was een akelige, onzekere tijd, met vluchtelingenstromen en economische malaise. Zomer 1914 werd de school tijdens de vakantie gebruikt als militair tehuis voor gemobiliseerde soldaten. Het bestuur maakte zich zorgen over het betalen van de schoolgelden. Besloten werd, tijdens de crisis geen leerlingen bij 'non-betaling' te weigeren, met het oog op subsidie.¹⁶

Ook later werd geforceerde inning steeds afhankelijk gesteld van het minimum aantal leerlingen dat de school nodig had voor een bepaald aantal leerkrachten. Naderhand bleken de gevolgen van de oorlog voor de school wel mee te vallen. Het belangrijkste was dat men voorlopig genoeg moest nemen met het huurpand aan de Koninginneweg, maar het aantal leerlingen nam in deze tijd juist toe. Bij uitzondering werd, voor een aantal leerlingen, het schoolgeld verlaagd. Een van de onderwijzers, de heer Bloten, werd een jaar lang gemobiliseerd.

De Groen, begin jaren '20, nog zonder verdieping en aangebouwd gymnastieklokaal. (een foto van Siewers, coll. auteur)

Men wilde de paasvakantie van 1917 vanwege een tekort aan brandstoffen vroegen, maar hoofdmeester Streutgers kon nog wat brandstof bemachtigen. Herfst 1917 moest de school wel op woensdagen en zaterdag dicht en op andere dagen moest langer worden gewerkt. Ook werd er gekort op lessen tekenen en handwerken. Ondertussen was men heel bang voor nare ziekten. Toch maakte het bestuur in juli 1918 geen gebruik van de mogelijkheid de school door een schoolarts te laten bezoeken, waarschijnlijk vanwege de kosten. Pas in 1936 zou schoolcontrole door een schoolarts worden aangevraagd. Ook medische keuring van het personeel was toen verplicht. Herfst 1918 was heel West-Europa in de ban van de Spaanse griep, die ook in Hilversum heerste. Toen meer dan 30% van de leerlingen ziek was, werd de school gesloten. Toen de Groen op 12 november, na ongeveer drie weken, weer openging, werden kinderen uit een gezin waar nog iemand ziek was, geweerd wegens besmettingsgevaar. Gelukkig had de epidemie geen ernstige gevolgen voor de school. Er werden tenminste geen sterfgevallen gemeld.

Personeel en kwaliteit van het onderwijs

Leerkrachten moesten natuurlijk goed kunnen lesgeven, kerkgaand lid zijn van een protestantse kerk en van harte instemmen met de doelstellingen van het christelijk onderwijs. Als zij niet van een christelijke kweekschool afkomstig waren, werd bij hun aantreden nauwkeurig toegezien op de kwaliteit van hun bijbelonderwijs. De eerste hoofdmeester, die jarenlang zijn stempel op de Groen heeft gezet, was Otto Streutgers, voor vele kinderen 'Streut'. Dat was in hun herinnering¹⁷ een aimabel mens, een heer, een gentleman met snor. Altijd correct gekleed stond hij 's morgens bij het binnenkomen aan de deur de leerlingen op te wachten. Hij dwong respect af, maar de kinderen waren niet bang voor hem. Meestal speelde er een geamuseerde glimlach om zijn mond. Hij was

rechtvaardig in alles. Als kinderen bij hem in zijn ‘kamertje’ moesten komen omdat ze iets ondeugends hadden uitgehaald, luisterde hij eerst, gaf dan zijn commentaar op het gebeurde en stuurde het kind weer terug naar de klas met de boodschap ‘...dat wil ik niet nog eens van je zien’.

De eerste onderwijzer was meester K. van de Graaf.¹⁸ Enkele andere namen uit de eerste jaren zijn: juffrouw B.S. Wagner; juffrouw Uitenhoudt; juffrouw Klingenspoor (conversatieles in de hoogste klas); juffrouw Bekouw (Engels); meester Van de Poel; juffrouw Querngester; meester Smallengange; juffrouw Neuhuis; meester Groen (boekhouden); juffrouw B. van Melle; meester K. Kuiper (gymnastiek). In april 1913 waren er zes heren en vijf dames als leerkracht aan de school verbonden. Mevrouw Streutgers gaf in de jaren '20 Frans. Juf Querngester was – naast Streutgers en Smallengange – de meest markante figuur in de eerste decennia; een strenge juf. In 1932 werd haar door het bestuur speciaal dank gezegd voor het herstellen van orde en tucht in de vijfde klas. In 1936 werd ze medisch afgekeurd en ging ze met vervroegd pensioen. Soms was er een klacht over een meester of juf. Zo was er in april 1917 sprake van onpedagogisch optreden in de klas door juffrouw E. van Opstal. Hoofdmeester Streutgers sprak haar daar in opdracht van het bestuur op aan en moest opletten *dat schelden en slaan niet meer voorkomt*. Overigens groeide deze juf in de jaren '30 uit tot een zeer gewaardeerde leerkracht, die 24 jaar aan de school verbonden bleef. Ook het niet naar de kerk gaan van een leerkracht kon aanleiding tot klachten zijn. Meester Smallengange, bijvoorbeeld, werd door het bestuur gewezen op zijn ‘godsdiensplichten’. Smallengange beloofde beterschap.

In 1924 werd Smallengange plaatsvervangend hoofd, tegen een kleine extra vergoeding en vrijstelling van schoolgeld voor zijn kinderen. In 1934 was hij 25 jaar aan de school verbonden en werd hem een feestelijke receptie in de gymzaal aangeboden. Aan Smallengange werd per 1 mei 1945 eervol ontslag verleend. Deze markante onderwijzer heeft jarenlang naast Streutgers de uitstraling van de Groen bepaald. Oud-leerlingen zien hem nog voor zich op het schoolplein, klein van stuk, met pretoogjes en een grote glimlach, met uitgestrekte armen en handenklappend om de kinderen te manen: *de pauze is over en voorbij, naar binnen!*¹⁹

Een andere leerkracht die veel oud-leerlingen zich goed herinneren, was juffrouw Bokma, die vooral in de lagere klassen les heeft gegeven.²⁰ Zij was klein van stuk, rond van bouw met een rond gezicht. Leerlingen wisten precies wat zij aan haar hadden. Zelf was zij heel precies en vele kinderen leerden van haar lezen: aap, noot, mies. Op haar bureau stond een doosje voor de zending met daarop een geknielde Afrikaan met kroeshaar. Als je op maandagmorgen onder de toezienende blik van de juf je meegebrachte dubbeltje in de gleuf liet vallen, bedankte de Afrikaan je met een knikje van zijn hoofd.

Omdat er veel ziekteverzuim was onder de leerkrachten, opperde hoofdmeester Streutgers in 1922 de mogelijkheid de school formeel te splitsen, zodat met twee hoofden vervanging makkelijker werd. Ook vanwege de wettelijke eisen voor de

Zes meisjes en acht jongens;
op de Groen hechtte men
aan kleine klasjes.

gemeentelijke vergoeding voor vakleerkrachten was splitsing nodig. Dus werd de school, op advies van de inspecteur, per 1 september 1926 formeel gesplitst in zes klassen Lager Onderwijs en drie klassen Uitgebreid Lager Onderwijs.²¹ Achteraf bleek overigens, na raadpleging van de Haagse Schoolraad voor scholen met den Bijbel, dat deze splitsing niet nodig was geweest.

Lage salarissen

Streutgers, die van 1908 tot 1945 hét gezicht bij uitstek van de school is geweest, had in 1907 geen gemakkelijke taak op zijn schouders genomen. Er was niets. Alles moest toen nog worden opgebouwd. De hoofdmeester stond persoonlijk garant voor de continuïteit van de lessen, ook bij ziekte van leerkrachten. Leerkrachten aan het bijzonder onderwijs verdienden in deze tijd een stuk minder dan die aan het openbaar onderwijs en je moest dus idealistisch ingesteld zijn.²² Hij begon zelf met een bescheiden salaris van f 1250 per jaar. Geleidelijk werd dit wat opgetrokken toen er meer kinderen kwamen. Naast het lesgeven (27 uur per week in 1924) behartigde het hoofd talloze aspecten van het schoolleven. Gewone onderwijzers verdienden in de eerste jaren f 600 of f 700 plus f 100 huishuurvergoeding voor getrouwde onderwijzers. De eerste jaren kwamen er bij het bestuur voortdurend verzoeken om salarisverhoging binnen. Maar het bestuur voerde een voorzichtig financieel beleid en gaf liever gratificaties. Wel werd de vereniging herfst 1915 lid van de lokale schoolraad ter verzekering van het onderwijzend personeel bij ziekte. In 1916 en in 1917 kregen gehuwde onderwijzers een duurtetoeslag van f 100, ongehuwden de helft. Om de onderwijzerssalarissen te verhogen voerde men met ingang van 1 december 1916 een schoolgeldverhoging van 10% door, met de mogelijkheid van ontheffing – waarvan de ouders van 17 leerlingen gebruik maakten. Het waren barre tijden. Voor een vacature in oktober 1916 meldden zich 110 sollicitanten. Aan de slechte fi-

nanciële rechtspositie van leerkrachten in het christelijk onderwijs kwam pas een einde door de nieuwe Grondwet van 1917 die het bijzonder onderwijs in principe financieel gelijkstelde aan het openbare. Het duurde wel een paar jaar voordat de meesters en de juffen van de Groen dit merkten in hun salarissen. Aan het eind van de Eerste Wereldoorlog moest zelfs een speciaal 'Salariscomité voor de Scholen met den Bijbel' nog bij de schoolbesturen aandringen op salarisverhoging. Het bestuur van de Groen reageerde afhoudend. Het was armoe troef. In 1918 werden nog steeds slechts duurtetoelagen aan het personeel uitbetaald, waarvoor trouwens door het bestuur eerst een lening moest worden afgesloten. Daarna ging het beter, hoewel de Tweede Kamer pas in 1920 de Wet op het Lager Onderwijs aannam. Eindelijk gingen de onderwijzerssalarissen voor het bijzonder onderwijs werkelijk flink omhoog en werden ze gelijkgetrokken met het openbaar onderwijs. Een nationale Onderwijsraad werd opgericht om de minister te adviseren. Er kwam voor vaste personeelsleden een bescheiden pensioensregeling. Onderwijskrachten aan het christelijk onderwijs uit het hele land hielden op 29 september 1920 een dankdienst in de Utrechtse Domkerk, zo blij waren ze.

Crisistijd

Sinds het midden van de jaren '20 gingen alle onderwijssalarissen ten gevolge van economische malaise en overheidsbezuinigingen geleidelijk weer omlaag. Steeds meer ouders kregen ook moeite de schoolgelden te betalen, zodat er in 1927 sprake was van veel achterstallige schoolgelden en contributies. Een enkele keer ging het bestuur over tot gerechtelijke vervolging, maar koos meestal liever voor plooiën.

In 1929 stortten wereldwijd de beurzen in. Het jaar daarop werden ook op school de effecten van de economische crisis goed merkbaar. Zuinigheid werd het motto. De regering kortte in de jaren '30 fors op de onderwijssalarissen, zodat het vaste personeel al in 1932 werd geconfronteerd met 5% korting. In 1930 werd op de Groen een nieuwe schoolgeldregeling aangenomen om grote gezinnen te sparen: het tweede kind kreeg 25% reductie en het derde 50%. Ook predikanten, niet de beste verdieners, kregen vaak korting. In 1932 kwam de penningmeester met een schoolgeldplan waarin minder draagkrachtige ouders en ouders met veel kinderen nog meer werden ontzien. Toch kwam in dat jaar een totale aflossing van de obligatielening in zicht. Juist toen ging echter ook de gemeente Hilversum op de subsidie voor de scholen bezuinigen en moesten nieuwe obligatieleningen worden geplaatst om naast de vaste leerkrachten ten laste van het rijk, toch ook personeel vanuit de kas te kunnen blijven betalen. Ondanks de crisis en tegen het regeringsbeleid in bleef men hechten aan betrekkelijk kleine klassen en aan het inzetten van vakleerkrachten.²³ Maar de 'tijdsomstandigheden' werden steeds ongunstiger. Zo moesten drie bestuursleden van de Groen in 1932 uit eigen portemonnaie f 2500 renteloos voorschieten. Twee goedkope kwekelingen werden voorlopig gehandhaafd, met gevaar voor terug-

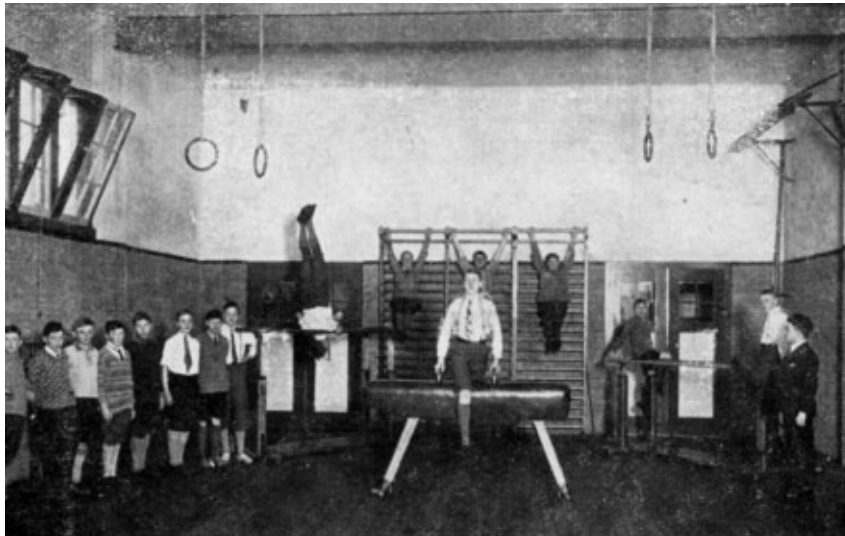
lopende kwaliteit van het onderwijs. Tegelijkertijd was de overheid in deze tijd erg streng op de vereiste papieren. Juf Willems, een kwekeling zonder de vereiste acte, moest op last van de inspecteur worden ontslagen. Tijdelijke leerkrachten kregen geen vaste aanstelling, soms werd een boventallige meester of juf op wachtgeld gesteld om bij een eventueel stijgend aantal leerlingen weer tijdelijk in dienst te worden genomen. Iedereen was doodsbang zijn of haar baan te verliezen.

Ondanks alle goede bedoelingen had het onderwijs te lijden. Over de kwaliteit van Frans en Engels op de Groen werd midden jaren '30 steeds geklaagd. Het combineren van twee ULO-klassen kon eigenlijk niet, mopperde juffrouw Van Opstal, maar moest toch. Streutgers stelde voor per 1 januari 1934 de twee hoogste klassen van de lagere school te combineren en voortaan zelf voor zijn rekening te nemen. De boventallige onderwijzer Terpstra werkte 'vrijwillig' als 'kwekeling met acte' gewoon door; goedkoper. In 1938 organiseerde de Groen ten bate van nieuwe boeken en banken een bazar, die f683,32 opbracht.

Vanaf 1935 balanceerde de school voortdurend op de rand van het financieel bestaansrecht. De Schoolraad in Den Haag adviseerde herfst 1934 de lagere school maar op te heffen en de ULO te laten fuseren. Op het eerste voorstel werd door het bestuur afwijzend gereageerd. De Dr. J.Th. de Visserschool aan de Heidestraat was zelfs kleiner! Over het tweede advies wilde men nadenken. Op initiatief van de Schoolraad werd er een conferentie van Hilversumse christelijke schoolbesturen georganiseerd en het bestuur van de Groen ging in 1935 zelfs op audiëntie bij de minister om het voortbestaan van de school te bepleiten. Maar 45 ULO-leerlingen was absoluut drie te weinig. Fusie met de ULO-klassen van de Gereformeerde Bond-school van ds. Lokhorst leverde 20 leerlingen op. Maar in januari 1936 was al weer sprake van terugloop van 72 naar 63 leerlingen. Er was geen voortdurende toestroom van leerlingen van Gereformeerde Bondshuize. In 1938 probeerde Streutgers van de driejarige ULO nog een vierjarige MULO te maken, maar ook zo kon de ULO-afdeling niet worden gered en werd deze in 1940 opgeheven.

Leerlingen

Leerlingen kwamen uit heel Hilversum. Het principe van niet zulke heel grote klassen op de Groen was voor veel ouders en vooral de kinderen zelf buitengewoon aantrekkelijk. De meeste oud-leerlingen herinneren zich inderdaad kleine klassen met een over het algemeen prettige sfeer. Van tijd tot tijd waren er klachten over het gedrag van leerlingen. Januari 1917 meldde hoofdmeester Streutgers in antwoord op vragen over rokende leerlingen dat dit op de Groen geen onrustbarende afmetingen aan nam. In april 1918 werd er geklaagd over vloekende kinderen, maar volgens het hoofd kwam dat op school niet voor, *aangezien daarop streng wordt gelet*. Wat er buiten de school gebeurde wist hij ook niet en daarvoor achtte hij zich ook niet verantwoordelijk. Soms ging het mis en moesten leerlingen van school gestuurd worden. In 1933 werd door Streutgers

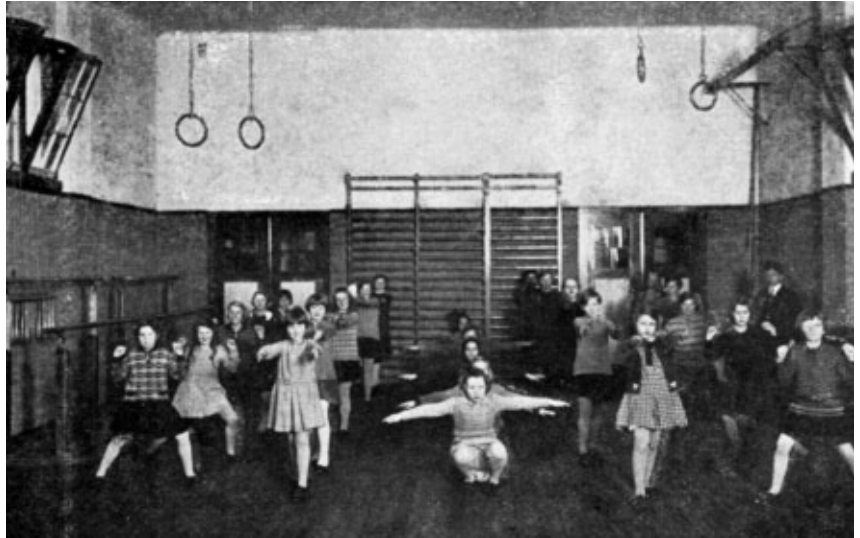

Een gymles voor de jongens van de ULO-afdeling.

na het verwijderen van 'een belhamel' aan het bestuur gemeld dat het nu op school 'veel rustiger' was.

Uit het feit dat de data van de zomervakantie steeds ruim op tijd bekend moesten zijn in verband met eventuele reisplannen van de ouders kunnen we afleiden dat de meeste kinderen van de Groen redelijk bemiddelde ouders hadden. Toch waren er, zoals gemeld, ook heel wat ouders die moeite hadden schoolgeld en kascontributie te betalen. Een aantal ouders hoopte voor hun kind op een (M)ULO-diploma, wat aansluiting gaf op vervolgonderwijs. Ieder jaar waren er echter maar enkele leerlingen die werden klaargestoomd om door te leren. Zomer 1909 slaagden de eerste twee Groenverlaters voor het toelatingsexamen HBS en ging er een leerling naar het Gereformeerd Gymnasium in Amsterdam. In 1910 verlieten 31 leerlingen de school, waarvan een leerling naar de HBS en een naar het gymnasium ging. Maar in de zomer van 1911 bleven veel leerlingen, tot ongenoegen van het bestuur, zitten in de vijfde en zesde klas. Streutgers legde uit dat dit niet anders kon met het oog op de hoge toelatingseisen van de HBS en het gymnasium. Bij de oprichting van de school waren veel kinderen, zo kon achteraf worden vastgesteld, in een te hoge klas geplaatst. De Groen leverde na een paar jaar toch veel goede leerlingen af en dat was reclame. In januari 1917 bleek dat zelfs steeds meer leerlingen van andere scholen naar de zesde klas op de Groen van Prinstererschool over gingen 'om klaargedrild te worden' voor HBS of gymnasium. Voor deze leerlingen moest dan wel flink schoolgeld worden betaald: f 150. In 1920 slaagden 17 leerlingen voor de ULO, vier gingen naar de HBS, twee naar het gymnasium en elf naar het lyceum. Zo zag men het graag. Maar het was in die tijd heel normaal dat kinderen na de lagere school gingen werken en op die manier een vak leerden. Lang niet alle leerlingen verlieten de school met een MULO-diploma, zo vertelde hoofdmeester Streutgers de ledenvergadering in 1921.²⁴

Het toelatingsexamen voor het middelbaar onderwijs, het bleef altijd spannend.

Velen werden afgewezen. In 1935 werd besloten in februari 1936 zelf de leerlingen van de negende klas tentamen af te nemen en zwakke leerlingen direct terug te zetten in de achtste klas, om teleurstellingen te voorkomen.

Een terugloop van leerlingen rond 1930 noodzaakte tot actieve propaganda. Een fraaie prospectus werd verspreid en Streutgers liet onder andere een advertentie met foto en artikel van zijn hand over de Groen plaatsen in het tijdschrift voor uit Oost-Indië repatriërenden en verlofgangers, *Moederland*.²⁵ Ook zocht men voor het bestuur naar invloedrijke personen, met het oog op propaganda voor de school in hun kring, en werden advertenties in lokale kranten en kerkbladen geplaatst. In 1932 werd geopperd ouderavonden als propagandamiddel in te zetten, maar Streutgers vond dat ouderavonden meer afbreuk dan resultaat zouden opleveren. Wel verwachtte hij veel van expositie van werk van leerlingen, maar dat was voorlopig nog te duur.

Kleuterklassen

De Duitse opvoedkundige F.W.A. Fröbel (1782-1852) stichtte in 1837 de eerste kleuterschool. Hij bedacht werkjes die hij leerzaam achtte en waarmee hij de eigen werkzaamheid wilde bevorderen, zoals papiervouwen. Zijn ideeën over het belang van basisvormen als bol, kubus en cilinder resulteerden in de eerste blokkendozen. Het liefst wilde Fröbel kleuters bijeen brengen in de plezierige leeromgeving van een veilige 'tuin' waar zo zorgvuldig als met opgroeiende planten en ontlukende bloemen met de kinderen zou worden omgegaan.²⁶ Het bestuur aan de Groen van Prinstererschool wilde van meet af aan heel graag een fröbelklas aan de school verbinden. In 1909 werd als een van de belangrijkste redenen genoemd dat men dan steeds op een vast aantal leerlingen voor den 1^e klasse kan rekenen. Maar omdat er geen lokaal beschikbaar was en het aantal aanmeldingen de eerste jaren steeds onder de tien bleef, ging het niet door. Met een scheef oog keek men naar de Godelindeschool, waar het wel lukte. Eindelijk, in 1911, durf-

de men het aan en kwam er een heuse fröbelklas, met om te beginnen enkele tientallen leerlingen. Maar het wilde niet erg lukken. Toen het schoolgeld begin jaren '20 werd verhoogd, was dat voor veel ouders een bezwaar. In oktober 1923 waren er nog maar twee leerlingen over, zodat de kleuterafdeling per 1 januari 1924 werd opgeheven. In 1933 werd er opnieuw een kleuterklasje aan de Groen opgericht met tien leerlingen, maar in 1935 moest dat al weer worden opgeheven. Juffrouw Van Swinderen zette toen voor eigen risico de kleuterklas in een particulier huis aan de Dalweg voort. Zomer 1940 werd voor de derde keer een fröbelklasje aan de Groen opgericht met vier kinderen en als juf H. Streutgers, dochter van het hoofd, die in juni 1943 ontslag nam vanwege haar overgang tot de rooms-katholieke kerk. Maar nu ging het door en na de oorlog kwamen de kleuterklassen echt tot bloei. In 1955 werd leiding gegeven door de dames De Vries en Rouvoet. De laatste werd per 1 januari 1957 als hoofdleidster opgevolgd door juf J.M. Hartenberg.

Bijzondere vakken en activiteiten

Men was trots op het handvaardigheidsonderwijs, dat volgens de in 1909 moderne methode van het 'slöjd onderricht' gegeven werd. Slöjd is een uit Zweden afkomstige onderwijsmethode die de alzijdige ontwikkeling van het kind tracht te bevorderen door het te laten werken met karton, klei en vooral hout. Foto's in de prospectus uit 1930 laten trotse jongens en meisjes zien die hard aan het werk zijn. In 1929 kreeg de Groen de beschikking over een echt handenarbeidlokaal. De Groen was een degelijke school, maar tegelijkertijd probeerde men op allerlei wijzen vooruitstrevend te zijn. Al in 1918 werd er aan de oudste leerlingen advies gegeven inzake beroepskeuze. In 1926 richtte Streutgers een sportclub op en dat jaar vonden ook de eerste schoolreisjes plaats, immers 'zeer nuttig en leerzaam voor de kinderen'. Het waren geen wereldreizen, maar voor de kinderen een sensatie. In 1934, bijvoorbeeld, ging het reisje naar het Uddelermeer en Giethoorn. Er hebben heel wat gymdocenten aan de Groen les gegeven. Omdat men aanvankelijk niet aan de eisen van een gymlokaal kon voldoen, werd dit vak in het gebouw aan de Koninginneweg buiten de lessen om op vrijwillig basis op de zolder van de school of op het speelterrein gegeven. In 1910 deden slechts twintig leerlingen hier aan mee. Later kreeg men aan de Dalweg de beschikking over een goed gymlokaal, dat ook werd verhuurd, onder andere aan Altius en de Montessorischool. Men maakte geen ideologisch onderscheid als het om huurders ging; ook de Nationale Jeugdstorm (de NSB-jeugd) huurde de zaal voor gymnastiekonderwijs.

Een Slöjd-klas rond 1930. Het geven van handvaardigheidles aan meisjes was in die tijd beslist geen gemeengoed.

Feesten

Al in 1914 werd de verjaardag van Prinses Juliana gevierd. Op 1 november 1920 bestond de school 12½ jaar, wat op 27 en 28 januari 1921 met de leerlingen, personeel en genodigden werd gevierd. Voor de vier laagste klassen was er limonade en er trad een goochelaar op in de foyer van het Hof van Holland. Voor de hoogste klassen hield voorzitter A.E. Schouten een gloedvolle feestrede, waarin hij de geschiedenis van de school herdacht.²⁷ Verder waren er zang, voordrachtnummers en bioscope lichtbeelden. Hoofdmeester Streutgers kreeg een fraaie clubfauteuil aangeboden, juf Querngester, vanaf het begin aan de school verbonden, kreeg een gouden schakelarmband cadeau. Pas om twaalf uur 's nachts was het feest afgelopen.

Het 25-jarig feest in mei 1933 zou eerst vanwege de economische crisis heel bescheiden worden gevierd, maar liep – misschien juist vanwege de ellende – uit op een groots evenement. Op 11 mei waren er spelletjes voor de kleine kinderen en een expositie slöjd handvaardigheid, handwerken en tekeningen. De volgende dag hield het bestuur een receptie in de gymzaal en 's avonds werd in de schouwburg van het Hof van Holland na een 'daverende' feestrede van voorzitter ds. Diederiks een film vertoond, trad een goochelaar op en waren er voordrachten. In de pauze was er de huldiging van meester Streutgers en juf Querngester – immers 25 jaar aan de school. Bovendien bood het bestuur het personeel een souper in het Hof van Holland aan. De uitbundigheid was mede-oprichter en oud-voorzitter J.J. van den Bergen te veel. Hij bleef weg bij de receptie. Te veel 'jool en jolijt', te weinig dank aan God. Hij vroeg zich af: *waar zijn de positief christelijke gebinselen gebleven?*

Op 24 april 1933 vierde heel Nederland dat 400 jaar geleden Willem van Oranje was geboren. De leerlingen van de vijfde en de zesde klassen namen deel aan een optocht en een aubade voor het gemeentehuis. Boekjes en portretten van de Vader des Vaderlands werden uitgereikt en in de gymzaal kwam een groot portret kwam te hangen, waarbij bestuurslid H. de Rijke voor de kinderen een toespraak over de betekenis van Willem van Oranje hield. Ook werd in 1933 voor het eerst het 'H. Nic. feest' gevierd. Sint Nicolaas verscheen tot vreugde van de kinderen op school. Onder de baard ging de secretaris van het bestuur J.W.P. Kardoos schuil.

Tweede Wereldoorlog

In september 1939 werd het schoolgebouw korte tijd gevorderd voor het huisvesten van gemobiliseerde Nederlandse soldaten, waarvoor f 260 inkwartiergeld werd betaald. Hoewel van korte duur bracht de inkwartiering toch schade aan het gebouw toe. De school stelde de minister van Oorlog aansprakelijk, maar toen Nederland in mei 1940 ook in de oorlog betrokken raakte, kwam natuurlijk niets meer van betaling.

Al voor de Duitse inval had penningmeester J. van Eys f 4000 in zijn safe apart gelegd voor twee maanden reserve personeelssalaris.²⁸ Aan de vooravond van de

bezetting stond de Groen er financieel niet best voor. Niet alleen werd de ULO opgeheven, ook moest er f 1000 per jaar worden bezuinigd. Naast allerlei gewichtige uitgaven vervielen zelfs de posten 'Sigaren Hoofd' en 'Kosten Vergadering'. Mr. J.P.A.A. Lens (bestuurslid 1930-1954) heeft, net als bestuurslid E.G. Middag, veel voor de Groen gedaan in de moeilijke oorlogstijd.

Het eerste bezettingsjaar viel mee. Er waren wat kleine maatregelen. Door de gemeente werd het dragen van alle insigne's op scholen verboden.²⁹ De vereniging moest zich aanmelden bij de Procureur Generaal om beter gecontroleerd te kunnen worden. In verband met de verduisteringsnoodzaak werden november 1940 de schooltijden verschoven. De luchtbescherming zag streng toe op de afscherming van licht 's avonds in de school. De Sint verscheen niet in deze donkere tijden, op 5 december 1940 was er slechts een kleine verrassing voor de kinderen. Het bestuur weigerde medewerking aan de door de Duitsers opgezette Winterhulp. In oktober 1941 werd Duits verplicht in het nieuw ingevoerde zevende leerjaar lager onderwijs.³⁰

E. Dutmer volgde in 1945
Streutgers op als Hoofd.

In 1941 kreeg de bezetting een grimmiger karakter. De school weigerde Joodse leerlingen te melden toen daarom werd gevraagd.³¹ In september 1942 werd op een schrijven van de Secretaris Generaal van Onderwijs, waarin deze verzocht op te geven welke bestuursleden of leerkrachten *gehuwd zijn met echtgenooten van joodschen bloede*, met een korte ontkenning geantwoord. Een oproep van de bezetter om leerlingen vrij te geven om te helpen met het binnenhalen van de oogst werd voor kennisgeving aangenomen en een verzoek van het Departement van Opvoeding in mei 1942 om aan het schoolgebouw biljetten van de *Waffen SS* of Nationale Jeugdstorm aan te mogen plakken werd niet ingewilligd. Op een verzoek van de gemeente om het schoolgebouw in geval van bominslag ter beschikking te stellen voor het onderbrengen van getroffen en werd wel positief gereageerd.

Over het schooljaar 1942/1943 werd geen schoolgeld geheven. Snel namen nu de tekorten echter toe, op 31 december 1941: f 5100. De inbeslagname van het schoolgebouw in 1943 leverde een winst op de exploitatie op, maar de gemeente Hilversum kwam in 1944 met een zware naheffing omdat de Groen te weinig leerlingen bleek te hebben gehad voor verstrekte subsidies. Dit is een tot lang na de oorlog slepende kwestie geworden. Zelf bleven rijk en gemeente winter 1944/1945, de beruchte 'hongerwinter', overigens in gebreke met alle normale betalingen.

Vanuit de gemeente Hilversum werd in 1941 een eerste poging gedaan het schoolgebouw aan haar bestemming te onttrekken, wat nog met hulp van de Raad van State kon worden verhinderd. Maar in 1943 werd de school dan toch door de *Wehrmacht* gevorderd, zij het tegen een huur van ruim f 1000 per jaar. Streutgers slaagde erin de klassen zo goed en zo kwaad als het ging onder dak te brengen op verschillende locaties, o.a. in een villa van gedeporteerde Joden aan de Albertus Perkstraat. Maar ouders hielden op hun kinderen naar school te sturen in deze barre tijden. Begin 1944 kreeg het bestuur nog een terechtwijzing van de onderwijsinspecteur wegens het eigenmachtig sluiten van de school in verband met zes gevallen van difterie. Alleen de burgemeester had dit mogen doen. Streutgers bezocht persoonlijk de inspecteur om de plooiën glad te strijken. Kolennoed ontstond al eerder in de oorlog, maar oktober 1944 waarschuwde de gemeente dat het onderwijs vanwege gebrek aan brandstof bij het dalen van de temperatuur zou moeten worden gestaakt. Toen de winter aanbrak, werd er nog slechts eens per week les gegeven. De kinderen moesten elk een blok hout voor de kachel meenemen. Veel meer dan huiswerk nakijken, overhoren en nieuw huiswerk opgeven was het niet.

Vanaf januari 1945 werd er geen les meer gegeven. Na alle bevrijdingsfeesten moest het onderwijs op 22 mei 1945 weer worden hervat. De Groenklassen bleven voorlopig waar ze zaten, want het gebouw aan de Dalweg was volkomen uitgewoond door de Duitsers. De meeste kinderen vonden het best. De hoogste klassen zaten nog een tijd lang in de villa, vlakbij de Boomberg, waar zij op de 'bult' aan de Peerlkampaan hun gymlessen kregen. Op een dag in juni 1945

stond er echter een man voor 'de school', klein van stuk met een mooi puntbaardje en een zwarte hoed op.³² Hij bleek de eigenaar van de villa te zijn, de heer Rodrigues Pereira, leraar aan het Gymnasium. Hij had het concentratiekamp overleefd en kwam nu 'naar huis' om de draad weer op te pakken. Hij stond stomverbaasd te kijken naar wat er van zijn huis was geworden. Elke kamer van zijn mooie huis was een klaslokaal, met banken, schoolborden en, niet te vergeten, met een levendig stel kinderen.

Een groepje onderwijzers en onderwijzeressen in de jaren vijftig.

Herstel en nieuwe bloei

Het is opvallend hoe snel de school na de bevrijding weer opbloede. De gemeente vroeg de school toe te zien op voeding en kleding van de leerlingen. De volksgezondheid was kwetsbaar. Het bestuur ging niet in op het verzoek van de burgemeester om opgave van namen van voor 'zuivering' in aanmerking komend personeel, 'foute Nederlanders' dus. Juni 1945 werd dan eindelijk het eigen schoolgebouw weer door de overheid vrijgegeven. De cursus 1945/1946 begon weer aan de Dalweg, maar pas voorjaar 1946 werd de school grondig opgeknapt. Het laatste oorlogsjaar was voor hoofdmeester Streutgers verschrikkelijk zwaar geweest. Hij had zich zeer verantwoordelijk gevoeld voor personeel en kinderen en de continuïteit van de lessen zo lang mogelijk in stand gehouden. Bij de bevrijding was hij volkomen uitgeput en zijn dood op 11 oktober 1945, na een kort ziekbed, verbaasde de kinderen niet.³³ Hij werd opgevolgd door de heer E. Dutmer. Per 1 januari 1955 werd hoofdmeester Dutmer opgevolgd door de heer L.A. de Gans.

De Hilversumse woningnood in de jaren vijftig bemoeilijkte het aantrekken van goede nieuwe onderwijskrachten. In 1954 werden aan de Admiraal de Ruyterlaan woningen gebouwd, waarvan een gedeelte voor onderwijzers werd gereserveerd. Maar daarmee was het probleem niet opgelost. Het bestuur gaf nog altijd de voorkeur aan leerkrachten die op een christelijke opleiding hadden gezeten, maar weigerde leerkrachten van een openbare kweekschool niet.

Op 24 januari 1948 werd het veertigjarig bestaan gevierd met poppenkast, buikspreker en opnieuw goocheltoeren. In restaurant Formosa vond een maaltijd plaats voor personeel, bestuur en feestcommissie. Ook werd een grote reünie georganiseerd.

Begin jaren '50 kreeg de Groen in alle opzichten de wind weer in de zeilen en werd een begin gemaakt met het definitief aflossen van de obligatieleningen. Ouders begonnen steeds meer een actieve rol op school te spelen. Ouderavon-

den werden voor het eerst echt belangrijk. Het speelplein kon eind jaren '40 worden betegeld. Nieuwe thema's kwamen in beeld zoals het eerste verkeers-examen in 1952 en verkeersbrigadiertjes in 1955. Najaar 1956 werd actie gevoerd voor scholen in het door communisme bedreigde Hongarije. Door de leerlingen van de Groen werd f 163,25 bijeengebracht. In 1957 werd de school voor het eerst door de schooltandarts bezocht. In 1958 werd het vijftigjarig bestaan van de Groen feestelijk gevierd in de NCRV-studio's.

Conclusie

Wie bovenstaand verhaal overziet, beseft dat we hier een schoolvoorbeeld hebben van christelijke cultuur in Nederland in de eerste helft van de twintigste eeuw: de school als onmisbare schakel bij het overdragen van alles wat kostbaar is aan telkens nieuwe generaties. Talloze aspecten van het tijdsbeeld van de verzuilde samenleving, waarop vaak wat zuur wordt teruggekeken, laten zich levendig illustreren in de geschiedenis van de Groen van Prinstererschool. Het idealisme kon niet altijd worden waargemaakt. Misschien was het allemaal ook wel erg hoog gegrepen en soms een beetje benauwd. Ook de armoede en de vaak zeer beperkte middelen maakten dat er, vergeleken bij 2008, totaal andere verwachtingspatronen bestonden. Maar talloze kinderen hebben een onvoorstelbaar kostbare vorming beleefd, speels, veilig en uitdagend, in een open sfeer en toch heel degelijk. De oorspronkelijke bedoeling van de oprichters is uit de verf gekomen, in veelkeurigheid en creativiteit in allerlei opzichten. Het was absoluut 'ouderwets', dat zeker, maar de sfeer die overheerst is die van de gelukkige klas.³⁴

Noten

- 1 Vgl. F. Rekké, 'Driekwart eeuw zorg en voorspoed, vreugde en teleurstelling, hoogte- en dieptepunten en onverzettelijke strijd om het behoud van het Christelijk Instituut Groen van Prinsterer' in: *Christelijk Instituut Groen van Prinsterer. Jubileum uitgave, 1908-1983*, Hilversum 1983, 15-41, dat de opzet heeft van een kroniek.

- 2 K. de Jong Ozn, 'De protestanten en het onderwijs' in: Bruijn, J. de, *Bepaald gebied. Aspecten van het protestants-christelijk leven in Nederland in de jaren 1880-1940*, Baarn 1989, 166-188, i.z. 184.
- 3 Toespraak van de voorzitter, 1 november 1920 bestond de school 12½ jaar. Vgl. Hilversum Gedenkboek 1424-1924, Hilversum 1924, 259.
- 4 Naam in statuten, aangenomen 4 december 1907. M.U.L.Onderwijs betekent: meer uitgebreid lager onderwijs.
- 5 Bewust werd gekozen voor het woord 'instituut' in plaats van school. Groen van Prinsterer zag het onderwijs als moment van bewustwording van christelijke volksidentiteit in het centrum van de samenleving. Vgl. Vreeburg, B.A.N.M., *Identiteit en het verschil. Levensbeschouwelijke vorming en het Nederlands voortgezet onderwijs*, Amsterdam 1993, 84-85.
- 6 Vanaf 1930 had het bestuur minstens drie leden.
- 7 www.julianaschool-brandsma.nl.
- 8 Artikelen 1 en 2, Statuten, 10 januari 1908.
- 9 Artikel 2, Huishoudelijk Reglement, Bestuursnotulen 28 februari 1908.
- 10 Juist in 1914 vond de oprichting plaats van de Centrale Commissie der verschillende verenigingen werkzaam op het gebied van Christelijk onderwijs in Hilversum.
- 11 Bestuursnotulen 8 januari en 6 februari 1914.
- 12 Sinds 1939 's morgens van 8.30-11.30 en van 13.30-15.30.
- 13 Zomervakantie 6 weken, kerst- en paasvakantie ieder twee weken, pinkstervakantie een week en een paar dagen herfstvakantie.
- 14 Bestuursnotulen, 5 en 21 april 1921. De bouwcommissie bestond uit de bestuursleden L. van der Schaar, Buré en Hidding.
- 15 Het gebouw met een terrein van 2067 m² had dienst gedaan als huisvesting voor een 3-jarige HBS.
- 16 Bestuursnotulen, 27 augustus 1914.
- 17 Herinnering van Paula van den Berg, zij zat in de periode 1939-1945 op de Groen.
- 18 Bestuursnotulen 10 januari 1908.
- 19 Herinnering van Paula van den Berg.
- 20 Vertelt Paula van den Berg.
- 21 Aan de school voor LO in 1926 verbonden de dames: S. Bokma; J.G. Querngester; M.N.J. Willems; H.D. de Groot; en de heren: A. van Scherpenzeel; A. Smallengange. Aan de ULO verbonden: Mejuffrouw E. Van Opstal en de heer O. Streutgers. Vakleerkrachten: J.H. Jonkers (gymnastiek); H. van Manen (tekenen en zang); J.A.W. van de Leye (handwerken); D.J. Streutgers-Joosten (Frans); A.W. Eringa (Engels).
- 22 Over de ontwikkeling van het bijzonder onderwijs in de jaren 1910: Langedijk, D., *De geschiedenis van het Protestants-christelijk onderwijs*, Delft 1953, 325-337.
- 23 De nieuwe Onderwijswet die op 1 juli 1932 in werking trad, voorzag voor een lagere school met de omvang van de Groen in vier leerkrachten. In 1934 werd dit slechts drie. De rest moest in overleg door de gemeente Hilversum worden bijgepast, maar daar was de gemeente rond 1932 buitengewoon traag in.
- 24 Notulen jaarlijkse algemene ledenvergadering, 21 april 1921. De heer Streutgers betoogde, dat nog vele ouders het nut van met Mulo onderwijs niet inzagen, terwijl de Groen meermalen beezen had dat de hoogste drie klassen parallel liepen met de 3 laagste klassen van de vijfjarige HBS. Hij drong er bij het bestuur op aan de kopklassen intact te houden.
- 25 In 1931 publicatie in 'De Verlofganger'.
- 26 In Duitsland en de Verenigde Staten wordt nog altijd gesproken van 'Kindergarten'. Cf. Horst, W. ter, *Wijs me de weg! Mogelijkheden voor een christelijke opvoeding in een post-christelijke samenleving*, Kampen 1997, 91.
- 27 Feestrede A.E. Schouten, 28 januari 1921, beginnend met de woorden 'Dames en Heeren, Jonge Dames en Jongelui, Leerlingen, oud Leerlingen en Onderwijzeressen en Ouders van Leerlingen van het Instituut Groen van Prinsterer alhier, geachte aanwezigen...'
- 28 In juni 1942 inderdaad als voorschot uitbetaald.
- 29 Voorjaar 1942 werd het dragen van NSB-uniformen en -insignes op scholen toegestaan.
- 30 Later werd ook een achtste leerjaar verplicht gesteld.
- 31 Bestuursnotulen, 16 oktober 1941. Vgl. *Onderwijs in Hilversum. Van dorpsschool tot media-accademie*, 110 en 145.
- 32 Herinnering van Paula van den Berg, die in de laatste klas van het schoolhoofd O. Streutgers heeft gezeten.
- 33 Idem.
- 34 Vgl. Theo Thijssen, *De gelukkige klas*, 1926, herdruk Amsterdam 2007.